

Република България
ИКОНОМИЧЕСКИ
И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

АНАЛИЗ

ФОРМИРАНЕ НА ГРАЖДАНСКА КОМПЕТЕНТНОСТ У ДЕЦАТА ЧРЕЗ СИСТЕМАТА НА УЧИЛИЩНОТО И ИЗВЪНУЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

(разработен по собствена инициатива)

София
февруари 2025 г.

Планът за дейността на Икономическия и социален съвет за 2025 г. включва изготвянето по собствена инициатива на анализ „Формиране на гражданска компетентност у децата чрез системата на училищното и извънучилищното образование“.

Разработването на анализа бе разпределено на Комисията по социална политика. За докладчик по акта бе определена Елица Баракова (Група III). Работата на докладчика бе подпомогната от експертите Юлия Мишкова и Мариян Ранков.

На заседания на комисията от 10 февруари 2025 г. и 17 февруари 2025 г. бе приет проект на анализа.

На своята пленарна сесия, проведена на 24.02.2025 г., Икономическият и социален съвет обсъди и прие настоящия анализ.

Съдържание

1.	Основни изводи и препоръки	4
2.	Моментна картина на гражданското общество в България	8
3.	Нормативна рамка за развиване на гражданска компетентност в учениците в България	11
4.	Международни и европейски рамки в областта на гражданското образование	15
5.	Развиване на гражданска компетентност в системата на училищното образование	17
6.	Развиване на гражданска компетентност в системата на извънучилищното образование	21
7.	Състояние на гражданското образование в България	24
8.	Приложения	28

Използвани съкращения

ЗПУО	Закон за предучилищното и училищното образование
ГК	Гражданска компетентност
ГО	Гражданско образование
ЕС	Европейски съюз
ИСС	Икономически и социален съвет
МОН	Министерство на образованието и науката
НП	Национална програма
ЮЛНЦ	Юридически лица с нестопанска цел
ЦОУД	Целодневна организация на учебния ден
IB	International Baccalaureate (Международен бакалауреат)
ICCS	International Civic and Citizenship Education Study
PISA	Programme for International Student Assessment

1. Основни изводи и препоръки

1.1 Гражданската компетентност е определена като една от ключовите компетентности на 21. век. Придобиването ѝ е необходимост за успешното участие на всеки индивид в обществото, така че да допринася за неговото развитие. Като такава, тя присъства и сред основните цели на българското образование, дефинирана е в стратегически документи и рамкови насоки на международни и европейски организации.

1.2 ИСС оценява, че основният закон в сферата на образованието в България (ЗПУО) дава нужната основа за пълноценно планиране на училищни и извънучилищни дейности за развиване на гражданска компетентност в учениците. То се осъществява интегрирано в процеса по придобиване на общообразователната подготовка и чрез самостоятелен учебен предмет „Гражданско образование“ за 11. и 12. клас.

1.3 Освен в училище формирането на гражданска компетентност в учениците се осъществява и в извънучилищни дейности. Неформалните структури за развиване на гражданска компетентност се допълват успешно от опита на редица юридически лица с нестопанска цел.

1.4 ИСС отбелязва ролята на училищната среда и по-специално на предмета „Гражданско образование“ върху развитието в учениците на гражданска компетентност, основана върху приети демократични ценности. Участието в дейностите, предвидени по учебната програма, както и възможностите за извънучилищни форми на взаимодействие с разнообразни институции са изграждащи за оформянето на собствен, независим от средата мироглед и поведение.

За да се осъществява **развиването на гражданска компетентност по ефективен начин и да сме уверени, че образователната система дава еднакъв достъп до качествено и придобиване на всеки ученик**, ИСС препоръчва следните мерки за подобряване на състоянието на гражданското образование в страната:

1.5 Конкретизиране на гражданските компетентности в учебните програми

ИСС препоръчва Министерството на образованието и науката да дефинира по-ясно и конкретно всички умения, нагласи и знания, които влизат в гражданската компетентност, да постави конкретни очаквани резултати и да ги раздели спрямо отделни възрасти на учениците и образователни етапи и учебни програми по общообразователните предмети.

1.6 Актуализация на съдържанието в учебните програми

ИСС препоръчва учебните програми да акцентират върху развиването на практически ключови умения, като критично и аналитично мислене, разпознаване на фалшиви новини, социално-емоционална интелигентност и емпатия, финансова грамотност. Олимпиадите по гражданско образование, в които учениците излагат своето мнение по актуални за обществото ни въпроси, са добър пример за такъв подход, който следва да бъде застъпен като практика в повече учебни дейности и програми.

1.7 Създаване на ясни индикатори за придобитите компетентности по гражданско образование и нивото на подготовка на учителите

Министерството на образованието и науката може да адаптира опита на международни изследвания, като ICCS или PISA, така че регулярно да проследява и измерва резултатите от образованието на учениците в сферата на гражданската компетентност, както и нивото на подготовка и уменията на учителите за преподаване на тези теми. Това ще позволи на отделните образователни институции да вземат решения за подобряване на работата си, базирани на данни.

1.8 Събиране и поддържане на данни в сферата на гражданското образование

За да се правят аргументирани управленски решения, ИСС препоръчва Министерството и образованието и науката регулярно да събира и поддържа данни в сферата на гражданското образование, в т.ч. дялове обхванати ученици в дейности, развиващи гражданска компетентност, ангажираност на учениците в различните дейности, постигнати резултати, ниво на подготовка за преподаване на ГК, дял на обучени учители и др.

1.9 Създаване на условия за активно участие на учениците в училищния живот

ИСС смята, че вземането предвид на интересите, нуждите и мнението на учениците трябва да е водещ принцип във всички училищни и извънучилищни дейности, чрез които се развива гражданска компетентност. За това биха допринесли ефективното включване на ученици в различни форми на училищно самоуправление, училищни комисии (например за организиране на празници, ритуали в училището), установяването на ясен диалог с училищното ръководство и форми за изследване и отчитане на мнението на учениците.

1.10 Включване без оценка в дипломата

ИСС препоръчва дипломата за средно образование да отрази без оценка участието на учениците в доброволни дейности, развиващи гражданските им компетентности, например във формата от програми като International Baccalaureate (Международен бакалауреат).

1.11 Създаване на обучителни програми за учители

ИСС препоръчва МОН да създаде повече качествени програми, които да развиват граждански компетентности в самите учители. Насърчаването на обучения следва да се осъществи по начин, който да стимулира ефективността и приложението на наученото в класната стая, а не да бъде ръководено само от придобиването на квалификационен кредит.

1.12 Учителско портфолио за документиране на дейности, свързани с ГО

ИСС предлага извършваните от учителите дейности, свързани с развитието на ГО, да се документират в учителското портфолио като препоръчителна мярка от страна на РУО и директорите. По този начин ще бъдат и по-ясно очертани очакванията към учителите за интегрирането на гражданското образование в техните часове и работата им ще може да се проследява.

1.13 Сътрудничество

ИСС изтъква факта, че сътрудничеството с юридически лица с нестопанска цел, родители, работодатели и други заинтересовани страни е заложено в ЗПУО. Това сътрудничество следва да се запази и надгради, като се демонстрира разбирателство и синхрон между различните институции. Конкретно включването на държавни, общински и други институции в планирането и изпълнението на дейностите за развитие на гражданското

образование цели да доведе до подобряване на разбирането на учениците за тези институции и повишаването на доверието в тях.

1.14 Създаване на насърчителни механизми за сътрудничество между училища и ЮЛНЦ
ИСС отбелязва значимия принос на програми, създадени и реализирани от организации с нестопанска цел, към изграждането на гражданска компетентност в учениците във и извън училище. ЮЛНЦ с дългогодишен опит доказано работят по актуални световни методики, обучават учители и директори и привличат млади доброволци, които предават знанията на учениците на техния език. ИСС препоръчва на МОН създаването на насърчителни механизми – популяризиране, програми за финансиране – за увеличаването на сътрудничеството между училища и ЮЛНЦ.

1.15 Картографиране на учебници и помагала

ИСС намира за полезно улеснение за родители и учители създаването на регистър или страница за насочване към нови материали по ГО, отговарящи на необходимите стандарти. По този начин учителите биха били подпомогнати за самообучението им, актуализирането на знанията им и подготовката на дейности, развиващи ГО. Информацията би била полезна и за родители. При условие че платформата на МОН „Дигитална раница“ се актуализира, този регистър може да намери място в нея.

1.16 Идентифициране на успешни извънучилищни инициативи

ИСС препоръчва МОН да издири, проучи и оцени съществуващите извънучилищни организации, програми и дейности, целящи придобиването на граждански компетентности. Информацията за тях, публикувана в еднаква и сравнима форма на уебсайта на МОН, ще сложи начало на проследяване и измерване на обхвата и качеството на работата на различни ЮЛНЦ, частни школи, общински младежки центрове и др. за развитие на ГО. Такова картографиране ще позволи да се изследват задълбочено успешните примери и да се разпространяват.

1.17. Насърчаване на включването на родителите в процеса на ГО

Семейната среда има ключова роля за развитието на нагласи и умения в децата. Отчитайки този факт, както и тенденциите и нагласите на обществото ни към основни демократични процеси и принципи, ИСС смята, че училището и МОН следва да включват активно родителите в различни инициативи за ГО, както и да споделят материали с тях.

2. Моментна картина на гражданското общество в България

През последните години българското общество е изправено пред редица предизвикателства, които засилват поляризацията и разпокъсването му. Пандемията от КОВИД-19, войната в Украйна, икономическата ситуация и политическата нестабилност поставят под въпрос редица демократични принципи и ценности. В този контекст потенциалът на доброто гражданско образование е ключов като инструмент за реакция на подобни предизвикателства и заздравяване на гражданското общество у нас.

2.1 Нагласи към демокрация и гражданско участие

2.1.1 Доверие в институции и изборителна активност

По данни на социологическа агенция „Алфа Рисърч“¹ доверието в държавните институции е ниско². Това е устойчива във времето тенденция, чието проявление се наблюдава и в нивата на изборителна активност. През последните три години в България се проведеха седем предсрочни избори за парламент. От изборителната активност се вижда ясно тенденцията за ниска изборителна активност, която при последните избори е само 39%. ИСС счита, че гражданската активност, вкл. на избори, може да се повиши през развиване на гражданска компетентност в учениците. Участието на представители на държавни и общински институции в дейностите, свързани с гражданско образование, и запознаването на учениците с начините, по които институциите функционират, може да допринесе за повишаването им доверие като пълнолетни граждани в държавната и местната власт и да подсили желанието им да участват в изборителния процес.

2.1.2 Участие в организации с нестопанска цел

¹ <https://alpharesearch.bg/monitoring/34/>

² Виж Приложение 2 за таблица с резултати за държавните институции.

Участието в ЮЛНЦ или доброволчески дейности, организирани от ЮЛНЦ, не е популярно сред повечето българи. Седем от сто човека участват в дейността на ЮЛНЦ³, а 41% от хората не са имали никаква форма на гражданско участие (напр. доброволчество, дарителство, участие в подписка, подаване на жалба, членство в синдикат, клуб, организация с нестопанска цел и др.). Международно изследване от 2017 г. показва, че 81.5% от българите не са участвали в ЮЛНЦ, а 86.9 на сто не са се включвали в доброволчески инициативи⁴. Данните показват нуждата от придобиване на граждански умения в системата на образованието, вкл. защото на по-късен етап възможностите за развитието им са ограничени.

2.2 Нагласа към върховенство на правото

Върховенството на правото включва прозрачен, отчетен, демократичен и плуралистичен законодателен процес, ефективна съдебна защита (включително достъп до правосъдие) от независими, безпристрастни съдилища, и разделение на властите⁵. По върховенство на правото България се нарежда на 30-о място в ЕС, като след нас е само Унгария⁶. Областите с най-нисък резултат са отсъствие на корупция и наказателно правосъдие.

ИСС приема данните като ясен знак за нуждата от повишаване на мотивацията и уменията за гражданско участие, влияние и граждански контрол върху демократичните институции и счита, че най-ефективни биха били действията, фокусирани върху децата и младежите.

2.3 Медийна грамотност

Медийната грамотност е съвкупността от знания и умения, които позволяват на гражданите да използват медиите и да повишават своята осведоменост ефективно и безопасно⁷. Медийната грамотност също така помага да се противодейства на последиците от

³ Обществени нагласи към дейността на гражданските организации, резултати от национално представително проучване, 2024

https://bcnl.org/uploadfiles/documents/analyses/Obshtestveni%20naglasi_NGO_2024.pdf

⁴ Civil Society in Central and Eastern Europe: Challenges and Opportunities, Peter Vandor, Nicole Traxler, Reinhard Millner, Michael Meyer, ISBN 978-3-902673-10-7, p.144

⁵ <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/rule-of-law-why-it-matters/>

⁶ <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2024/Bulgaria/>

⁷ <https://www.cem.bg/infobg/404>

компаниите за дезинформация и фалшивите новини, разпространявани чрез цифрови медии⁸.

България е на последно място сред държавите от ЕС в Индекса за медийна грамотност за 2023 година⁹. България заема 35-о място от общо 41 оценени страни в Европа, което я поставя сред държавите, които са най-уязвими към дезинформацията. Индексът взема предвид индикатори за качество на образованието, медийна свобода, доверие в хората (междупersonно доверие) и е-участие. Резултатът на България намалява в сравнение с 2022 г.

Национално проучване на дигитално-медийните навици на българските гимназисти¹⁰ потвърждава, че българските ученици имат значителни затруднения в разпознаването на достоверност на информация и ефективно използване на социални мрежи и канали. В препоръките си ИСС отчита, че развитието на граждански умения и критично мислене е от ключово значение при наличието на толкова високи нива на дезинформация в медийното пространство.

2.4 Припознаване на основни европейски ценности

Изследване на „Евробарометър“ показва, че българите се идентифицират много по-силно от останалите (на второ място) по етническа и национална характеристика¹¹ и сме с едни от най-ниските резултати, когато говорим за припознаване на европейска идентичност. Доколкото до голяма степен българските и европейските ценности са идентични, ИСС счита, че образователната система трябва да способства за разбирането на принадлежността ни към Европейския съюз.

2.5. Обобщение

Обзорът на тенденциите в гражданското общество в България е важен при анализирането на гражданското образование у нас. Семействата и учителите като част от българското общество споделят описаните нагласи и отношения, с което влияят върху формирането на знания и нагласи и у децата. Поради това е необходимо дейностите за развитие на

⁸ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/bg/policies/media-literacy>

⁹ <https://osis.bg/?p=4449>

¹⁰ <https://ecvet.hrdc.bg/wp-content/uploads/2022/09/doklad-dmg-metodika-publikatsia.pdf>

¹¹ [EU_values_identities_Eurobarometer_508_summary_en.pdf](#)

гражданска компетентност за ученици да предвиждат различни начини за ангажиране и участие и на родители и учители.

3. Нормативна рамка за развиване на гражданска компетентност в учениците в България

3.1 Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030)

Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030) определя като цел на българската образователна система личното и социалното благополучие. Стратегията обосновава връзката между училищното и университетското образование, а впоследствие и ученето през целия живот с визията всички български младежи да завършват училищно образование като „функционално грамотни, иновативни, социално отговорни и активни граждани, мотивирани да надграждат своите компетентности“. Тя поставя на фокус работата върху компетентностния подход, подготовката на бъдещите учители, както и квалификациите на вече действащите учители, за да могат да отговорят на предизвикателствата на 21. век. Според целите и учениците трябва да развиват ценностно-ориентирано поведение, да зачитат човешкото достойнство, свободата, демокрацията, равенството, правовата държава и правата на човека, да развиват критично мислене, да противодействат на разпространението на фалшиви новини и прояви на омраза в обществото. В стратегията са поставени редица индикатори за напредък, например положителна промяна в резултатите на България в международни изследвания, като PISA и PEARLS. В продължение на този подход е важно МОН да включи в плановете за действие към стратегията специфични мерки и индикатори, вкл. адаптиране на такива от международни практики и изследвания, отнасящи се до придобиването на граждански компетентности и нагласи както от учениците, така и от учителите.

3.2 Стратегия за развитие на младежта 2021 – 2030

Националната стратегия за младежта 2021 – 2030 г.¹² разглежда младите българи като: „способни, ангажирани и овластени млади хора, готови да развиват своя пълен потенциал

¹² <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1603>

и съзнателно да допринасят за развитието на Република България в контекста на европейското семейство и глобалния свят“. Приоритет 3 от стратегията е насочен към повишаване на ангажираността, участието и овластяването на младите хора. Като част от партньорите за изпълнение на мерките се посочват МОН, общините, организациите с нестопанска цел, бизнеса и др.

ИСС напомня, че с приетия Анализ на участието на младите хора в процесите на вземане на решения в България и в ЕС, в т.ч. с акцент върху „зелените“ решения и дигитализацията от юли 2022 г.¹³, е извел важността на по-активното включване на ученици в демократичните процеси и сътрудничество с местна администрация. Настоящият анализ задълбочава и надгражда тези изводи.

3.3 Закон за предучилищното и училищното образование

Законът за предучилищното и училищното образование залага голямата рамка на развитието на гражданско образование и училищното самоуправление. Основен принцип на нормативния акт е, че образованието е национален приоритет и се реализира при „ангажираност и диалог между държавата, общините, ЮЛНЦ, работодателите, родителите и други заинтересовани страни по въпросите на образованието“¹⁴. Включването на различни заинтересовани страни е заложено в основния закон за образованието и е важно този принцип да се прилага по-активно по отношение на гражданското образование.

От 2023 ЗПУО изисква в стратегията за развитието на детските градини и училищата да се включват стратегически цели по гражданско образование¹⁵.

Целите на предучилищното и училищното образование трябва да включат развитието на компетентности за разбиране и прилагане на принципите на демокрацията и правовата държава, на човешките права и свободи, на активното и отговорното гражданско участие, както и придобиване на компетентности за разбиране на глобални процеси, тенденции и техните взаимовръзки; придобиване на компетентности за разбиране и прилагане на принципите, правилата, отговорностите и правата, които произтичат от членството в ЕС.

¹³ Препоръки 1.5 и 1.9 от Анализа – https://esc.bg/wp-content/uploads/2023/02/ESC_4_023_2022-1.pdf

¹⁴ ЗПУО, Глава 1, Раздел 2, чл.3., ал.11

¹⁵ ЗПУО, Глава 13, чл. 263, ал. 4, т. 4

Ученическото самоуправление се рамкира също в Закона за предучилищно и училищно образование. Учениците могат да участват в училищния живот и в организационното развитие на училището чрез различни форми на ученическо самоуправление на ниво паралелка и училище, определени с правилника на училището по предложение на учениците¹⁶. Те имат право на участие при решаване на въпроси, засягащи училищния живот и училищната общност, вкл. училищния учебен план¹⁷.

Очертаните от ЗПУО възможности за включване на учениците във вземането на решения на училищно ниво дават добра основа за ученическа активност, но следва да се гарантира и реалното им прилагане във всяко училище. Осигуряването на условия и стимулирането за активно ученическо участие следва да бъдат критерии и проследявани в редовната оценка на образователните институции от инспекторатите на образованието.

3.4 Държавни образователни стандарти

Гражданското образование е заложено в държавните образователни стандарти, които са съвкупност от задължителните изисквания за резултатите в системата на образованието.

Нормативната уредба посочва, че гражданското образование може да се развива в часа на класа, в заниманията по интереси и във факултативните часове, като част от училищната превенция на тормоз¹⁸. Не съществува единна информация до каква степен ГО се развива в общообразователните часове, с какъв интензитет и с какви цели по различните предмети. За да се отговори на тези въпроси, е необходимо провеждането на изследване на степента и възможностите на развитие на ГО в учебните часове.

Развиването на гражданска компетентност е нормативно предвидено и в заниманията по интереси. За да има ясна картина доколко успешно се използва тази възможност, следва да има документиране на заниманията по ГО в учителското портфолио. По този начин оценяващите представянето на учителя ще имат информация колко често и качествено се случва развитието на граждански компетентности в тези занимания.

3.5 Наредба 13 за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование

¹⁶ ЗПУО, Глава 9, Раздел 1, чл. 171, ал.13, т2

¹⁷ ЗПУО, Глава 9, Раздел 1, чл. 171, ал.11

¹⁸ ЗПУО, Глава 9, Раздел 2, чл. 185, ал. 2

Гражданските компетентности и тяхното придобиване и развитие в системата на предучилищното и училищното образование са регламентирани в Наредба 13 за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование. Това е основният документ, който задава очакванията за конкретните умения, които следва учениците да придобият и развият в контекста на образователния си път, като поставя посоки и начини, по които това се случва. В Приложение 1 от документа могат да се видят осемте области на компетентности, които следва да се развият в контекста на гражданското образование, като очакваните резултати за всяка от тях са посочени като съвкупност от знания, умения и нагласи за всеки образователен етап. Необходимо е конкретизиране на очакваните резултати, така че да бъдат ясни и измерими и да осигурят надграждане и съгласуването им спрямо образователните етапи.

Наредба 13 включва следната дефиниция за ГО: „Гражданското образование е насочено към формиране на гражданско съзнание и граждански добродетели и е свързано със знания за устройството на демократичното общество, за правата и задълженията на гражданина и с умения и готовност за отговорно гражданско поведение“. Документът посочва, че гражданските компетентности в училищното образование се развиват в час на класа, ученическото самоуправление, заниманията по интереси, както и плановете за личностната подкрепа по наредбата за приобщаващо образование. Нормативната уредба допуска обучението по теми на ГО да се осъществява от гост-лектори от компетентни институции, от ЮЛНЦ или от общественици в присъствието на класния ръководител. Важно е МОН да създаде условия за стимулирането на подобен тип партньорства, които, от една страна, могат да улеснят учителите, а от друга – да запознаят учениците с експерти и опит от различни области на обществения живот.

Към момента липсва ясна информация за ефективността на всички предложени мерки за приложение на ГО, описани в Наредба 13. Осезаема е нуждата от събиране на качествени данни, отнасящи се до развитието на ГО, с помощта на които да се извършат необходимите промени в нормативните документи, които да повлияят положително върху резултатите на учениците и подготовката на учителите. За да се взимат тези решения, са необходими данни за:

- Подготовка на учителите. Измерване на степента, до която учителите по различни предметни области, които следва да преподават ГО, са подготвени за това.
- Ефект от училищни инициативи и занимания. Измерване на обхвата и осигуряване, че всеки ученик има достъп до възможности, които развиват ГК.

За да се случи това, е необходимо да се изготви система за събиране на данни по основните индикатори, които са заложиени в Наредбата, след тяхното конкретизиране.

3.6 Наредба 5 за общообразователна подготовка и учебните програми по предмети

Развиването на компетентности в областта на гражданското образование е залегнало и в Наредба 5 от ЗПУО. Министерството на образованието и науката следва да инициира съгласуване, синхронизиране и конкретизиране на целите и очакваните резултати от Наредба 5 и Наредба 13 към общообразователните предмети, като се адаптират и разпределят ясно по класове и предмети, изучавани до края на първи гимназиален етап.

4. Международни и европейски рамки в областта на гражданското образование

4.1 ЮНЕСКО

Рамката на ЮНЕСКО поставя на фокус глобалното гражданско образование, което подготвя учениците да се справят с предизвикателствата на съвремието и да бъдат готови да работят за глобалните цели за развитие¹⁹.

Голямо внимание в рамката на ЮНЕСКО се отделя на концепцията за гражданско участие, вкл. участието на гражданите в политически процеси и поемането на разнообразни икономически, социални и културни роли. Според ЮНЕСКО такова очакване следва да се превърне и в основна цел на образователните системи.

ЮНЕСКО отправя следните препоръки за успешно развиване на гражданска компетентност в учениците:

- активно ангажиране на младите хора в процеса;

¹⁹ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377929?posInSet=12&queryId=90ce995e-e896-4819-9ac5-36e5c2d3c409> (стр. 9)

- интегриране на глобално гражданско образование в учебните планове във всички дисциплини, което е по-ефективно от изучаването му само като отделен предмет;
- насърчаването на цялостен училищен подход и изграждане на силни връзки с неправителствения сектор и различни институции и общности отвъд образователния сектор;
- гаранция, че гражданското образование адресира четирите основни цели – учене за знание, за действие и за благоденствие на индивида и обществото;
- интегриране на медийна грамотност в широкия спектър от учебни дисциплини и популяризирането на критично разбиране за силата на езика на омразата и крайните нагласи в социалните мрежи.

4.2 Европейска референтна рамка за ключовите компетентности

Според Европейската референтна рамка гражданската компетентност се изразява в способността на хората за действие като отговорни граждани и за пълноценно участие в гражданския и социалния живот, което е възможно въз основа на разбиране на социалните, икономическите, правните и политическите понятия и структури, както и световните събития и концепцията за устойчивост.

В гражданската компетентност са включени осведомеността за съвременните събития и критичното разбиране за основни събития в националната, европейската и световната история.

Уменията за гражданска компетентност са свързани и със способността за ефективно участие, заедно с други хора, в дейности от общ или обществен интерес. Включва също така умението за критично разбиране и за взаимодействие както с традиционните, така и с новите видове медии, и за разбиране на ролята на медиите в демократичните общества.

4.3 Препоръка на ЕС относно ключовите компетентности

Нуждата от синхронизиране на очакваните резултати в програмите за ГО, както и създаването на механизми, които да насърчават и позволяват на учителите да работят активно с учениците по теми и въпроси, актуални за обществото ни, се обуславя и от задължението на България като страна членка на ЕС към Препоръката на Съвета на ЕС от

22 май 2018 г. относно „ключовите компетентности за учене през целия живот“²⁰. Органът препоръчва на държавите членки на ЕС:

- да подпомагат развиването на ключови компетентности, като обръщат специално внимание на насърчаването на развитието на граждански компетентности с цел укрепване на разбирането на общите ценности, изразени в член 2 от Договора за Европейския съюз и в Хартата на основните права на Европейския съюз;
- да интегрират в образованието, обучението и ученето амбициите на определените от ООН цели за устойчиво развитие, включително, като насърчават придобиването на знания за ограничаване на многостранния характер на изменението на климата и за използване на природните ресурси по устойчив начин.

5. Развиване на гражданска компетентност в системата на училищното образование

5.1. Час на класа

Наредба 13 определя задължителни теми, които следва да бъдат обхванати в часа на класа, и посочва, че оставащото време следва да се използва за гражданско, здравно, екологично и интеркултурно образование.

На практика оставащото време извън фиксираните теми е недостатъчно за всички цели и затова следва МОН да създава условия, насърчения и да оказва подкрепа целите на ГО да се развиват успешно в другите училищни форми, предвидени от нормативната уредба – ученическото самоуправление, заниманията по интереси, както и плановете за личностната подкрепа по наредбата за приобщаващо образование.

Като конкретна насърчителна мярка, която ще повиши важността на тези дейности, е отразяването (без оценка) в дипломата за средно образование на участието на учениците в доброволни дейности, развиващи гражданските им компетентности, например във формата от програми като International Baccalaureate (Международен бакалауреат).

²⁰ Препоръка на съвета на ЕС от 22 май 2018 г. относно ключовите компетентности за учене през целия живот

5.2 Учебни часове по гражданско образование

Развитието на гражданска компетентност се осъществява интегрирано в процеса на придобиване на общообразователната подготовка и чрез самостоятелен учебен предмет гражданско образование²¹. Годишният брой на часовете за изучаване на предмета гражданско образование в 11. клас е 36 ч., а в 12. клас е 31 часа. Освен в предвидените часове за гражданско образование, гражданска компетентност е предвидено да се развива и през „заниманията по интереси в рамките на целодневна организация на учебния ден“²².

ИСС отчита като слабост неравномерното разпределение между очаквани резултати, хорариум часове и разпределението им в дейности. За 11. клас учениците имат 36 учебни часа, в които следва да постигнат 37 очаквани резултата, а за 12. клас в рамките на 31 учебни часа трябва да се постигнат 31 очаквани резултата. Тези часове се разпределят в различни дейности, а някои от тях може да се падат в неучебни дни (например официални празници), което означава, че покриването и изпълнението на учебната програма е невъзможно по начина, по който тя е застъпена. При конкретизирането на учебните програми следва да се обърне внимание на очакваните резултатите по гражданско образование в 11. и 12. клас, така че да е постижимо да бъдат изпълнени в рамките на учебната година от всеки учител или да се увеличат часовете в годишния хорариум.

5.3 Ученически форми на самоуправление

Ученическите форми на самоуправление са регламентирани в ЗПУО. Най-често формите за ученическо самоуправление са създаване на ученически парламенти и ученически съвети, които се използват като взаимнозаменяеми. Под ученически парламент (или съвет) се разбира „структура, която дава възможност на учениците да бъдат градивен елемент на училищното управление, като се включват в процеса по вземане на важни за общността решения“. Младежите, които участват в парламента, се избират демократично, за да постигнат основната си цел – да представляват възгледите на различните ученици в образователната институция.

²¹ Наредба №13 от 21 септември 2016 за гражданското, здравното екологичното и интеркултурното образование, глава 3, чл. 7 ал. 1

²² Наредба №13 от 21 септември 2016 за гражданското, здравното екологичното и интеркултурното образование, глава 3, чл. 7 ал. 2, т.2

Чрез ученическото самоуправление учениците се превръщат в активни участници в управлението на своето училище. Те не само имат възможността да споделят своите идеи и предложения, но и да вземат участие в процесите на вземане на решения, които ги засягат директно.²³ Не съществува обаче информация за това доколко тези процеси се случват на практика. Нормативната уредба не коментира детайлно дейностите и ангажираността във формите на ученическото самоуправление и оставя поле за формалното им функциониране на места. Подобна тенденция се обяснява и в изследването на Асоциация „Голям брат, голяма сестра“, разгледано по-детайлно в т. 7.3.

Важно е в нормативните документи да се конкретизират функциите на ученическия съвет/парламент, така че тези структури да работят по-ефективно.

5.4 Национални програми на МОН и олимпиади

Дейности, свързани с развиване на граждански компетентности, се включват спорадично и в годишните национални програми на МОН. В рамките на НП „Без свободен час“ всяко училище трябва да създаде учебна програма с уроци, които обхващат най-често здравното образование и гражданското образование. Целта е тези уроци да бъдат използвани в случаи на заместване на отсъстващи учители от неспециалисти. НП „Ученически олимпиади и състезания“ също работи непряко за развитието на гражданското образование, като дава възможност на учениците за участие в различни олимпиади и състезания. Такава олимпиада е и олимпиадата по гражданско образование.

Олимпиадите по ГО включват работа по проекти и са единственият пример за държавно организирана дейност по гражданско образование, в която целенасочено се дава възможност за творчество, аналитично мислене, решаване на казуси, които изискват приложение на знание и осмисляне на отделни актуални за обществото въпроси. Олимпиадата е за всички възрастови групи²⁴ и дава възможност да бъде чуто гласът на учениците.

Олимпиадите по ГО показват, че е възможно основни теми от гражданската компетентност да бъдат поставени в контекста на съвременни и актуални въпроси. Такъв подход, включващ осмисляне на глобални тенденции и въпроси през проектно-базирано учене,

²³ Как да направим ученическия съвет по-ефективен?, Преподаваме.бг, стр. 4

²⁴https://ruo-sofia-grad.com/wp-content/uploads/2023/01/regl_ol_grazhd-obrazovanie_2023_25102022.pdf

следва да бъде възприет и в учебната програма и учебните часове, в които се развиват граждански компетентности.

ИСС вижда в защитата на проектите по ГО на общинско ниво и възможност за ангажиране на родители и ученици в учебния процес и проблемите, засягащи училищната общност, като те могат да бъдат включвани като оценители на проектите или като част от журито, пред което учениците да защитават проектите²⁵.

5.5 Ученическо доброволчество

Доброволството в училище не е широко застъпена област в българското образование, въпреки че се споменава в Наредба 13 от 2016 година²⁶. Липсват устойчиви и масови практики, свързани с развитието на доброволчество в държавните и общинските училища. Повечето примери са частни случаи и се дължат на индивидуален принос от екипа на училището с подкрепата на ЮЛНЦ, а не на последователна държавна политика.

Успешни практики за стимулиране на доброволческата дейност на учениците могат да се вземат от частни училища, особено тези с програми на International Baccalaureate (IB). Програмата IB предлага задължителен курс „Творчество, активност, социални дейности“, част от който включва доброволческа дейност²⁷.

5.6 Ресурси за учители

В настоящия доклад ИСС посочва примери за приноса на ЮЛНЦ към създаването на материали, които подкрепят учителите в процеса на обучение на граждански компетентности. Материалите са създадени съвместно с експерти в съответните области, както и с педагози, така че учителите да могат да ги прилагат директно в часовете си съгласно учебната програма. Ще е полезно МОН да включи в уебсайта си или в съществуваща платформата, като „Дигитална раница“, информация, която да ориентира учители и родители къде могат да намерят полезни материали по темата гражданско образование, в допълнение към официално одобрените учебници и учебни помагала.

²⁵ Според наредбата за организиране на олимпиадата в комисията по оценка на общинско ниво влизат учителите по ГО – https://guo-sofia-grad.com/wp-content/uploads/2025/01/regl_ol_go_04112024.pdf

²⁶ Наредба №13 от 21 септември 2016 за гражданското, здравното екологичното и интеркултурното образование, глава 5, чл. 27 ал. 1, т. 2

²⁷ <https://www.ibo.org/programmes/diploma-programme/curriculum/dp-core/creativity-activity-and-service/>

Примери за такива полезни ресурси са:

5.6.1 Онлайн платформа на фондация „Софийска платформа“

Онлайн платформата „Гражданско.бг“, създадена от фондация „Софийска платформа“ с помощта на Посолство на Федерална Република Германия дава възможност на учителите да създават и използват готови материали, съобразени с учебната програма. Платформата позволява на учители да се регистрират в нея и безплатно да създават материали, съобразно нуждите на учениците си и целите, които са поставили за учебните си часове.

5.6.2 Ресурси на „Коалиция за медийна грамотност“

Интернет страницата на „Коалиция за медийна грамотност“ предлага разнообразни наръчници и методологии в помощ на учителите за развиване на медийна грамотност в учениците.

5.6.3 Как да преподаваме ценности в училище – материали на „Преподаваме.бг“

Платформата с ресурси за учители и директори „Преподаваме.бг“ на фондация „Заедно в час“ предлага наръчник за развиване на ценности като интегрална част от образователния процес.

5.6.4 Ресурси за ученическо доброволчество и дарителство в „Научи се да даряваш“

Програмата „Научи се да даряваш“ на Българския дарителски форум е програма за преподаване и практическо приложение на основните принципи на дарителството и активното гражданско участие в училище. Програмата залага на разработени ресурсни уроци, практически занимания и реализиране на дарителски проекти, на участието на външни лектори по различните теми, на въвличането на родителите и местната общност.

6. Развиване на гражданска компетентност в системата на извънучилищното образование

6.1 Липсват реални обобщени данни и проучвания за разнообразието и обхвата на извънучилищните структури и възможности, които извънучилищното образование предлага за изграждане и обучение в гражданските компетентности. Няма единна

информация за броя ученици, които са се възползвали от програми за обмен в рамките на Европейския съюз, както и за броя ученици, които се включват в програми на местно и национално ниво. Липсва картографиране, което да изследва както обхвата, така и реалната добавена стойност от дейности за развиване на граждански компетентности в извънучилищното образование. Това би позволило да се направят препоръки и да се стимулират дейности за успешно сътрудничество между училищата и ЮЛНЦ.

6.2 ИСС отбелязва значимия принос на програми, създадени и реализирани от организации с нестопанска цел, към изграждането на гражданска компетентност в учениците във и извън училище. ЮЛНЦ с дългогодишен опит доказано работят по актуални световни методики, обучават учители и директори и привличат млади доброволци, които предават знанията на учениците на техния език. По-долу са разгледани някои от доказалите се примери в различни направления, свързани пряко или косвено с ГК.

6.2.1 Доброволчески клубове на фондация „Герои на времето“

Фондация „Герои на времето“ развива и подкрепя мрежа от ученически доброволчески клубове в цялата страна. Учениците доброволци – от 1. до 12. клас, се включват в инициативи от платформата Timeheroes.org или организират свои собствени мисии, в зависимост от свободното си време и интересите си. „Герои на времето“ подкрепя координаторите на доброволческите клубове с ментори. Предлага и ресурси за учители, които са решили да организират доброволчески клубове в училищата си.

6.2.2 Мрежи на ученически обединения

В България в момента съществуват две мрежи на ученически обединения – Националният ученически парламент и Софийският ученически съвет. Първото има по-голяма представителност и се учредява от Асоциация „Голям брат, Голяма сестра – България“. Обединението канализира и подпомага редица дейности на ученическите парламенти в училища из цялата страна.

6.2.3 Програми за гражданско образование и детско участие

Добър пример за развиване на граждански умения и знания е програма „Мегафон“, реализирана от Националната мрежа за децата. „Мегафон“ е програма за неформално гражданско образование на Национална мрежа за децата, която се развива от 2010 година и е обхванала над 400 деца и младежи до момента.

В рамките на програмата децата и младежите учат какви са правата им и как да се застъпват по теми и въпроси, които са от ключово значение за техния живот на местно, национално и международно ниво. Програмата дава възможност на учениците да работят с младежи от цялата страна, като по този начин, освен за поставените цели, работи и за социализацията и опознаването на различни гледни точки.

6.2.4 Програми за развитие на предприемачески умения

Доказан опит и ефект може да се види от разнообразните програми на „Джуниър Ачийвмънт България“, които вече над 30 години работят с български ученици и училища. Програмите им за развиване на предприемачески умения и финансова грамотност включват и развиване на знания и нагласи към общностите, в които живеят, и разрешаване на проблеми от локален и национален характер. Възможностите, които те предлагат, включват готови материали за преподаване, обучения на учители и срещи на ученици от цялата страна, с което обогатяват перспективите и опита на учениците.

6.2.5 Програми за развиване на знания за върховенство на правото

Българският институт за правни изследвания създава както материали за преподаване на върховенство на правото на ученици, така и възможности за споделяне на тяхното мнение през конкурси за есета и инициативи за решаване на реални казуси, като хакатони. Организираните от тях мероприятия допълват по ефективен начин пропуски в учебните програми, които само щрихират темата и създават възможност за взаимодействие между ученици от цялата страна с експерти от правния сектор.

6.2.6 Програми за медийна грамотност

Пример за развитие на медийна грамотност е проектът „Вижте“ на сайта „Книговище“. „Вижте“ представлява медия, насочена към деца. Тя представя актуалните новини на език, достъпен за децата. След всяка статия има възможност за отговаряне на въпроси, където

учениците могат да оценят до каква степен са разбрали текста в статията. Темата за развитие на медийната грамотност е популярна, като още ресурси и актуални програми могат да се намерят на сайта Преподаваме.бг, Асоциацията на европейските журналисти и др.

7. Състояние на гражданското образование в България

7.1 Резултати на учениците

По данни от международно изследване на гражданското образование ICCS 2022 г. българските ученици имат по-ниски резултати по гражданска компетентност, сравнено с предишните две издания на изследването (през 2009 г. и през 2016 г.)²⁸. Младежите в България имат резултат от 456 точки при средно за всички участващи в изследването държави 508 точки. ИСС взема предвид тези данни като индикатор, че има нужда от спешни мерки при развитието на гражданските компетентности на учениците.

7.2 Гражданска активност на учениците на училищно ниво

Намаление на резултатите²⁹ се наблюдава в областите, свързани с участието на учениците в граждански дейности в училище. 52% от учениците посочват, че са гласували за представител на ученическия съвет/парламент, което е с 4% по-малко от 2016 г. Само 37% от учениците са били кандидати за представител на ученически съвет/ парламент, което е с 3% по-ниско от измерването през 2016 г.

30% от учениците са взели участие във вземане на решение на училищно ниво. Резултатът е по-нисък с 2% от 2016 г. и с 1% от 2009 г. Прави впечатление, че този резултат е с 10% по-нисък от средното ниво на ICCS 2022.

Наблюдават се силни различия между гледните точки на ученици и директори по отношение на ученическата гражданска активност. Според анкетирания в ICCS директори 91% от учениците участват в избора на представител от класа, а 64% участват в изборите за училищен парламент/съвет. Директорите посочват и много по-високи стойности от учениците по теми, като даване на предложения от страна на учениците за подобрения в

²⁸ Виж Приложение 3: Данни от ICCS 2022

²⁹ Таблица 4.11. Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Losito, B., Agrusti, G., Damiani, V., & Friedman, T. (2025). Education for Citizenship in Times of Global Challenge: IEA International Civic and Citizenship Education Study 2022 International Report. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-65603-3>

училище, възможности за срещи с ръководството, за участие в асамблеи и др. Изкривената перспектива или липсата на обективна информация може да доведе до грешни решения или липса на такива от страна на директорите. За да се избегне подобен сценарий, е необходимо задълбочаването на диалога между директори и ученици чрез организиране на различни формати на срещи между директор и ученици, събиране и представяне на данни за мнението на ученици по различни въпроси, организиране на училищни референдуми и др. Установяването на конкретни цели и очаквани резултати, които да бъдат измервани и изследвани на училищно ниво, би дало яснота и фокус на развиването на гражданските компетентности и би позволило заживяването им извън документи и стратегии.

7.3 Ученическо самоуправление

Изследване³⁰ на качеството на училищното самоуправление на Асоциация „Голям брат, Голяма сестра – България“ от 2022 г. посочва, че според 94% от анкетиранияте гимназиални ученици, преподаватели и училищни ръководства тяхното училище има ученически съвет или парламент. Само 21% обаче са на мнение, че ученическата организация в училището е напълно независима. 41% от респондентите ученици споделят, че ръководството на гимназията се допитва до тях по засягащи ги въпроси. Само 31% от анкетиранияте посочват, че в тяхното училище представител на ученическата организация присъства по време на педагогически съвети, когато се разглеждат случаи на провинили се ученици.

7.4 Подготовка на учители в областта на гражданското образование

По данни от ICCS 2022³¹ само учителите със специалности български език, социални науки, етика и гражданско образование получават специфична подготовка за развиване на гражданската компетентност в учениците като част от университетската си квалификация. По данните на учителите, попълнили анкетата на ICCS, предварителното или продължаващо им обучение в сферата на гражданското образование е най-често в областите разрешаване на конфликти, критично мислене, отговорно използване на интернет,

³⁰ „Качество на училищното самоуправление в България“: Доклад на Асоциация „Голям Брат Голяма Сестра“; автор: Димитър Фердинандов

³¹ Таблица 2.13, Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Losito, B., Agrusti, G., Damiani, V., & Friedman, T. (2025). Education for Citizenship in Times of Global Challenge: IEA International Civic and Citizenship Education Study 2022 International Report. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-65603-3>

граждански права и отговорности. В по-малка степен се засягат теми, като гласуване и избори и равнопоставеност на половете, сочат данните от анкетиранияте учители.

ICCS 2022 показва още, че българските учители споделят, че се чувстват уверени да преподават теми от сферата на гражданското образование – въпреки че по повечето теми не всички учители са преминали специализирано обучение. Разликата между високата увереност на учителите и ниското посещение на обучения буди притеснение доколко задълбочена реално е експертността на педагогическите специалисти в тези теми. Взимайки предвид факта, че само няколко специалности във висшите училища изучават задължителен предмет, свързан с ГО, изпъква нуждата от допълнителна квалификация по свързаните теми. Квалификацията може да се осъществява от университети, центрове за квалификация, сертифицирани ЮЛНЦ и други доставчици с доказан опит в обучението по тези теми, които имат потенциала да повишат разбирането на учители, родители и директори по темите, свързани с гражданско образование.

Качествената подготовка на учителите, които преподават ГО, е припозната както в Стратегическата рамка за развитие на образованието, така и от Синдиката на българските учители³². Нужно е компетентностният подход на преподаване да бъде интегриран в учебните програми на студентите в педагогически направления. Към момента интеграцията му е като отделен допълнителен предмет, което пречи на връзката с областите на предметната компетентност и целите на обучението по съответния предмет. За да се случи качествено, е необходимо да се свържат отделните компетентности с конкретните методики на преподаване и цялостната реформа на учебните програми да бъде отразена в подготовката на бъдещите учители.

По отношение на допълнителните квалификации на учителите от общо 5445 одобрени програми³³ в регистъра на МОН само 39 поставят на фокус гражданска грамотност, образование или компетентност. Данните показват, че това не съответства на нуждите на учителите. Проучване³⁴ в списание „Педагогически форум“ показва, че 84% от учителите имат нужда от допълнителни обучения за интегриране на гражданското образование в час на класа. Проучване, проведено от фондация „Заедно в час“ през 2023 г., показва, че

³² <http://www.sbug.info/sbug.php?page=11&lang=&id=4843>

³³ Към 30.01.2025 година

³⁴ Е-списание „Педагогически форум“, брой 2, година 2024

основните нужди на учителите, за да се чувстват подготвени да преподават основни демократични ценности, са свързани с достъп до ресурси, които да представят по адекватен начин различни въпроси и проблеми от съвременното ни общество и които да са атрактивни за учениците. Ключово е учителите да имат достъп до нови материали по актуални теми, свързани с ГО, до възможности за работа с експерти и други форми за актуализиране на знанията си.

/п/

Зорница Русинова

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

8. Приложения

Приложение 1

Пример за съгласуване на компетентности на ниво учебна програма, 6. клас

Български език	
Области на компетентност като очакван резултат в края на учебната година	Социокултурни (реално отново за езикови умения), езикови, комуникативни
Дейности за ключови компетентности и междупредметни връзки	
Гражданска компетентност	Умее да работи в екип при изпълнение на съвместни задачи. Проявява толерантност и учтивост към събеседника независимо от неговата социална, етническа и полова принадлежност. Съобразява се с другите участници в комуникативната ситуация, проявява уважение към мнението им и използва подходящи паралингвистични средства (мимика, жест, поза). Проявява ценностна ориентация при интерпретиране на проблеми от различни текстове.
Дигитална компетентност	Използва книги от електронни библиотеки и други електронно базирани информационни източници за изпълнение на конкретна изследователска задача. Извлича, съхранява, представя и обменя информация с помощта на електронни средства. Използва мултимедия, когато представя резултати и продукти от изпълнение на конкретна изследователска задача.

Културна компетентност и изява	Проявява толерантност и уважение към културната различност на други етнически общности.
Литература	
Области на компетентности	Социокултурни (Съпоставя мястото на индивида в различни общности в съвременността (семейството, неформални и формални групи), идентифицира (потенциални) конфликти между тях и обосновава своя позиция по проблема за предотвратяването или за разрешаването им); Литературни компетентности; Комуникативни компетентности
Дигитална компетентност	Използва книги от електронни библиотеки и други електронно базирани информационни източници за изпълнение на конкретна изследователска задача, както и за намиране на допълнителна информация по относително сложен проблем. Използва мултимедия за представяне на продукти от изпълнение на конкретна изследователска задача.
Социални и граждански компетентности	Съпоставя и различава нормите и ценностите, валидни в различните общности в епохата на модерността, регулиращи взаимоотношенията между индивида и общността. Съпоставя и различава историческите и литературните разкази и образи на света, създадени от различни автори.
Културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество	Изразява впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на различни езици – вербален, визуален (в т.ч. и изобразителен), музикален. Превод от един език на друг, например „рисуване с думи“ на визуално изображение, и обратно – визуално

	изобразяване на пейзаж в художествен текст, музикална илюстрация на литературен мотив и др.
История	
Области на компетентности	Фундаментите на съвременния свят (Описва възникването на цивилизации, държави и форми на държавно управление); Национално и световно историческо и културно наследство; Човекът в история; Източници на историята (Търси и подбира информация чрез ИКТ по зададени показатели.)
Ключови компетентности в областта на българския език	Използва знания и развива умения за работа с различни видове текст и извлича информация от урочна статия в учебника по история; разграничава научно от художествено описание. Търси, извлича, подбира, обобщава и осмисля информация от различни по формат текстове (непрекъснат – писмена реч, организирана в изречения, структурирани в абзаци; прекъснат – таблица, графика, диаграма, списък, изображение и др.; смесен – комбинация от прекъснат и непрекъснат текст), включително и дигитални, за изпълнение на определени задачи.
Дигитална компетентност	Изпълнява задачи, свързани с търсене и обработване на информация по определени теми в интернет. Развива умения за подбор на информация и критично отношение към виртуалното пространство. Изготвя доклади и съобщения, прилагайки текстообработващи програми. Изготвя мултимедийна презентация по зададена тема. Прилага умения за работа с Power Point.
Социални и граждански	Съпоставя исторически събития и тяхното пресъздаване

компетентности	във фолклорни текстове (напр. „Даваш ли, даваш, Балканджи Йово“, песни за Крали Марко и др.). Формира отношение към етичните кодекси и кодекси на поведение, общоприети в различните общества и обществени среди. Проследява взаимодействието на националната културна идентичност с европейската идентичност.
Инициативност и предприемчивост	Изгражда отношение към инициативността, активността, независимостта и новаторството в личния и обществения живот.
Културна компетентност и изразяване чрез творчество	Изобразително изкуство: Развива умение за разбиране и оценяване на историческата стойност на архитектурната среда. Усвоява знания за българското художествено наследство в периода 7. – 17. век. Търси европейски контекст на българското културно наследство през вековете. Музика: Придобива знания за музикални явления и личности – Йоан Кукузел в православната музика. Литература: Придобива знания за европейската литература и култура
Умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт	География и икономика: Изгражда разбиране за единство на околна среда, бит и всекидневие на хората. Човекът и природата: Утвърждава активното отношение за опазване на паметниците на миналото.

Приложение 2

Таблица с нагласите на обществото към държавните институции

Институция	Отрицателно	Нито положително, нито отрицателно	Положително	Към дата

Народно събрание	62%	31%	7%	23.04.24
Президент	35%	25%	40%	30.10.24
Правителство	21%	26%	53%	27.04.24
Съд	48%	39%	13%	24.01.24
Главен прокурор	54%	41%	5%	12.10.24
Полиция	35%	43%	22%	24.01.24

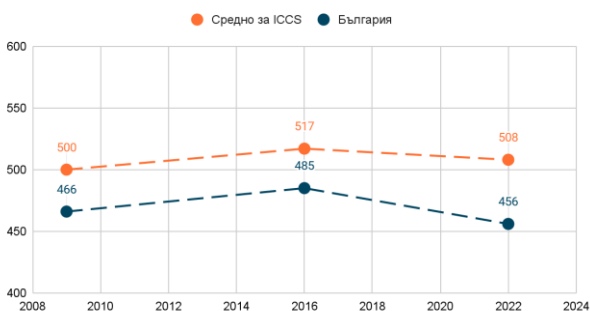
Приложение 3

Данни от ICCS 2022

ICCS е единственото международно изследване на гражданското образование, което проучва как младите хора се подготвят за ролята им на граждани.³⁵ В международното изследване, проведено през 2022 г., участват 22 държави и два германски региона. Целевата група на изследването включва ученици от 8. клас, а където учениците са по-малки от тринадесет години и шест месеца, участват ученици от горен клас.

1. Резултати на българските ученици в областта на гражданското образование

Среден резултат в точки

2. Гледни точки на директори и ученици

³⁵ Институт за изследвания в образованието. „[Резултатите от ICCS 2022 показват неотложна нужда от подобрене на гражданските компетентности на учениците](#)“. 28 ноември 2023г .

От резултатите на директорите, включени в изследването, се вижда, че:

- 96% споделят, че учениците дават предложения за подобрения в дискусия в клас;
- 96% смятат, че учениците могат да участват в училищни асамблеи. Този резултат е със 17% по-висок от средното за изследването;
- 94% смятат, че учениците могат да подават писмени предложения, онлайн или на хартия;
- 99% смятат, че учениците могат да присъстват на индивидуални срещи с директора;
- 99% смятат, че учениците могат да присъстват на индивидуални или групови срещи с учителите.

В същото време 71% от учениците смятат, че техните интереси са взети предвид във вземането на решения в училище. 68% смятат, че училището поощрява ученици да организират групи и изказват мнението си. 63% смятат, че могат да повлияят на решенията на училищно ниво.³⁶

³⁶ Таблица 4.4. Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Losito, B., Agrusti, G., Damiani, V., & Friedman, T. (2025). Education for Citizenship in Times of Global Challenge: IEA International Civic and Citizenship Education Study 2022 International Report. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-65603-3>